

SAŽETAK PRESUDE

MARIYA ALEKHINA I DRUGI PROTIV RUSIJE OD DANA 17. SRPNJA 2018. GODINE ZAHTJEV BR. 38004/12

Osuda i kazna zatvora zbog izvođenja političke pjesme u katedrali predstavlja povredu prava na slobodu izražavanja

ČINJENICE

Podnositeljice zahtjeva članice su ruskog feminističkog punk benda, Pussy Riot. Nastupale su na raznim javnim mjestima obučene u fantomke i haljine jarkih boja. Svojim pjesmama su kritizirale političko stanje u Rusiji. U veljači 2012. pokušale su izvesti pjesmu "Punk molitva - Djevice Marijo, odvedi Putina" na oltaru katedrale u Moskvi. Izvedbom su namjeravale izraziti kritiku prema političkoj situaciji u Rusiji i čelniku Ruske pravoslavne crkve, koji je oštro kritizirao ulične prosvjede koji su se odvijali širom zemlje protiv održanih parlamentarnih izbora i nadolazećih predsjedničkih izbora. U katedrali se nije održavala misa, ali su bili prisutni neki ljudi, uključujući pozvane novinare. Izvedba je trajala tek nešto više od minute jer je osiguranje ubrzo izbacilo bend. Podnositeljice su nakon toga objavile video snimke pokušaja izvedbe na svojoj web stranici i na YouTube kanalu. U sljedećih deset dana video je pregledan više od milijun puta. Podnositeljice su ubrzo uhićene i pritvorene zbog „huliganstva motiviranog vjerskom mržnjom“. Ostale su u pritvoru nešto više od pet mjeseci prije nego što su osuđene u kolovozu 2012. Domaći sud je utvrdio da su, zbog nošenja neprimjerene odjeće i fantomki, mahanja rukama i nogama te opscenog jezika, njihova djela bila uvredljiva. Nije prihvatio argumente podnositeljica koje su tvrdile da je njihova izvedba bila politički, a ne vjerski motivirana. Sve njihove žalbe protiv ove odluke bile su neuspješne. Osuđene su na kaznu zatvora u trajanju od dvije godine (kasnije je kazna smanjena za mjesec dana). Osim toga, domaći su sudovi odlučili da su videozapisi njihovih nastupa bili ekstremistički u smislu Zakona o suzbijanju ekstremizma i naredio da im se ograniči pristup na internetu. Odluka je utemeljena na vještačenju lingvističkih stručnjaka Ruskog instituta za kulturna istraživanja koji su zaključili da su videozapisi ekstremističke naravi. Niti jedna od podnositeljica zahtjeva nije sudjelovala u tom postupku.

PRIGOVORI

Pozivajući se na članak 3. te članak 6. stavak 1. i 3. (c) i (d) Konvencije, podnositeljice zahtjeva su prigovorile uvjetima njihovog prijevoza na sudska saslušanja i uvjetima tijekom održavanja ročišta, koji su bili ponižavajući i zastrašujući te su ih ometali u komunikaciji s odvjetnicima. Konkretno, podnositeljice su prevezene do suda u pretrpanim, slabo ventiliranim zatvorskim kombijima, s temperaturama koje bi dosegnule i do 40 stupnjeva Celzijevih. Tijekom ročišta bile su zatvorene u staklenoj kabini u sudnici okruženoj jakim mjerama sigurnosti, uz prisutnost javnosti uključujući nacionalne i međunarodne medije. Pozivajući se na članak 5. stavak 3. podnositeljice su također prigovorile da njihovo zadržavanje u pritvoru nije bilo opravdano. Na kraju su istaknule povredu prava na slobodu izražavanja iz članka 10. Konvencije zbog zabrane pristupa njihovim videozapisima na internetu i jer su pritvor i kazna zatvora bili prekomjerni u odnosu na njihovo ponašanje.

OCJENA ESLJP-a

Članak 3.

ESLJP je najprije istaknuo da je u brojnim drugim predmetima protiv Rusije već utvrdio povredu članka 3. zbog uvjeta prijevoza do i od sudskih rasprava u skućenim vozilima (*Khudoyorov protiv Rusije*, *Starokadomskiy protiv Rusije* i dr.). Ruska vlada nije dostavila nikakve činjenice niti argumente koji bi doveli do drugačijeg zaključka u predmetu podnositeljica zahtjeva, stoga je ESLJP zaključio da su uvjeti prijevoza, koji su ponekad uključivali prevoženje u odjeljcima veličine 0,37 m², dva puta dnevno tijekom razdoblja od mjesec dana, predstavljali nečovječno i ponižavajuće postupanje, protivno članku 3. Konvencije.

Glede staklenih kabina u kojima su podnositeljice bile zadržane tijekom rasprave u sudnici, ESLJP je naglasio da one nisu predstavljale tako strogu mjeru sigurnosti kao metalni kavezi i da su takve kabine korištene i u drugim državama članicama, obično tijekom ročišta visoke sigurnosti. Međutim, na fotografijama suđenja koje su dostavile podnositeljice zahtjeva, vidljivo je da su svi naoružani policijski službenici koji su okruživali kabine, osim jednog, bili okrenuti prema podnositeljicama zahtjeva. To je bilo u suprotnosti s tvrdnjom Vlade da su kabine korištene kako bi se spriječio svaki pokušaj javnosti da ometa postupak. Dakle, prema mišljenju ESLJP-a, sigurnosne mjere bile su usmjerene na promatranje podnositeljica zahtjeva, a ne na praćenje situacije u sudnici. Ove mjere su dovele do zastrašivanja i uznemiravanja podnositeljica zahtjeva koje su bile izložene promatranju javnosti te nacionalnih i međunarodnih medija koji su pažljivo pratili suđenje. ESLJP je stoga zaključio da su uvjeti u sudnici bili ponižavajući te su doveli do povrede članka 3. Konvencije.

Članak 5. stavak 3.

Kao i u mnogim drugim zahtjevima podnesenima protiv Rusije, ESLJP je utvrdio da su domaći sudovi produljili pritvor podnositeljica zahtjeva oslanjajući se u osnovi na težinu optužbi i koristeći uobičajene formulacije, ne razmatrajući pri tome njihove specifične situacije ili alternativne mjere. Stoga pritvor podnositeljica koji je trajao više od pet mjeseci nije bio dovoljno opravdan, čime je došlo do povrede članka 5. stavka 3. Konvencije.

Članak 6.

ESLJP je naglasio da je pravo optuženog da slobodno i privatno komunicira sa svojim odvjetnikom jedan od osnovnih zahtjeva poštenog suđenja u demokratskom društvu. Uzimajući u obzir da pojedina ročišta u kaznenim predmetima zahtijevaju određene sigurnosne mjere, ESLJP je utvrdio da su u slučaju podnositeljica zahtjeva te mjere bile stvar uobičajene procedure više nego specifičnog sigurnosnog rizika. Prvostupanjski sud nije imao u vidu utjecaj tih mjera na prava obrane podnositeljica zahtjeva. Stoga je njihovo pravo da djelotvorno sudjeluju u postupku i dobiju pravnu pomoć bilo neopravdano i nerazmjerno ograničeno za vrijeme trajanja suđenja, tj. preko mjesec dana. S obzirom na zaključak da je pravičnost suđenja bila je ugrožena suprotno članku 6. stavcima 1. i 3. (c) Konvencije, ESLJP nije smatrao potrebnim razmotriti ostatak prigovora podnositeljica zahtjeva na temelju članka 6. stavaka 1. i 3. (d).

Članak 10.

ESLJP je u svojoj sudskoj praksi zauzeo stav da se mišljenja, osim umjetničkim radom, mogu izraziti i ponašanjem. Izvedba podnositeljica zahtjeva bila je mješavina ponašanja i verbalnog

izražavanja te je predstavlja oblik umjetničkog i političkog izražavanja obuhvaćenog člankom 10. Konvencije.

Kazneni postupak protiv podnositeljica zahtjeva, koji je rezultirao zatvorskom kaznom, predstavljao je miješanje u njihovo pravo na slobodu izražavanja. Pitanje je li ovo miješanje bilo "propisano zakonom" ostalo je otvoreno jer je ESLJP smatrao da se prigovori podnositeljica trebaju ispitati s aspekta razmjernosti miješanja. Miješanje je težilo legitimnom cilju zaštite prava drugih.

Međutim, što se tiče nužnosti miješanja ESLJP je zaključio da je izrečena kazna bila nerazmjerna u odnosu na počinjeno djelo te da domaći sudovi nisu dali relevantne i dostatne razloge za kaznenu osudu i zatvorsku kaznu. Naime, podnositeljice zahtjeva svojim nastupom imale su namjeru skrenuti pozornost svojih sugrađana i Ruske pravoslavne crkve na njihovo neodobravanje političke situacije u Rusiji te stava Patrijarha i nekih drugih klerika prema uličnim prosvjedima u brojnim ruskim gradovima koji su bili uzrokovani nedavnim parlamentarnim izborima i predstojećim predsjedničkim izborima. Dakle, postupci podnositeljica zahtjeva odnosili su se na teme od javnog interesa i pridonijeli su raspravi o političkoj situaciji u Rusiji i ostvarivanju parlamentarnih i predsjedničkih ovlasti. Njihov nastup na oltaru katedrale može se smatrati kršenjem prihvaćenih pravila ponašanja na mjestu vjerskog bogoslužja, stoga nametanje određenih sankcija u načelu može biti opravdano zahtjevima zaštite prava drugih. Međutim, podnositeljice zahtjeva bile su optužene za kazneno djelo i osuđene na kaznu zatvora u trajanju od godine dana i jedanaest mjeseci. Uzimajući u obzir da njihov nastup nije ometao vjersku službu niti je uzrokovao ozljede osobama unutar katedrale ili bilo kakvu štetu crkvenom vlasništvu, izrečena kazna bila je pretjerano teška u odnosu na predmetne radnje.

Nadalje, domaći sudovi nisu ispitivali stihove pjesme koju su podnositeljice izvodile, nego su odluku utemeljile prvenstveno na njihovom ponašanju. Optužene su za huliganstvo motivirano vjerskom mržnjom zbog odjeće i fantomki koje su nosile, pokreta tijelom i opscenog jezika. S obzirom da se ovo dogodilo u katedrali, bilo je uvredljivo za veliki broj ljudi, uključujući i posjetitelje crkve. Međutim, domaći sudovi nisu ispitivali mogu li se njihovi postupci tumačiti kao poziv na nasilje ili kao opravdanje za nasilje, mržnju ili netoleranciju niti jesu li predmetne radnje mogle dovesti do štetnih posljedica. Dakle, u analizi domaćih sudova nije postojao nijedan element koji bi okarakterizirao ponašanje podnositeljica kao poticanje na vjersku mržnju. ESLJP je utvrdio da postupci podnositeljica nisu sadržavali elemente nasilja, niti su izazivali ili opravdavali nasilje, mržnju ili netoleranciju prema vjernicima. Iako su određene mjere mogle biti opravdane zahtjevima zaštite prava drugih zbog kršenja pravila ponašanja u vjerskoj instituciji, domaći sudovi nisu iznijeli relevantne i dostatne razloge koji bi opravdali kaznenu osudu i kaznu zatvora, a sankcije nisu bile razmjerne legitimnom cilju kojem se težilo. S obzirom na gore navedeno i imajući u vidu iznimnu ozbiljnost sankcija o kojima je riječ, predmetno miješanje nije bilo nužno u demokratskom društvu, te je došlo do povrede prava na slobodu izražavanja.

Proglašenje videozapisa izvedbi podnositeljica zahtjeva ekstremističkim i zabrana njihovom pristupu na internetu predstavljalo je miješanje u pravo na slobodu izražavanja. Odredbe ruskog Zakona o suzbijanju ekstremizma, prema mišljenju ESLJP-a, bile su previše široke i nedovoljno predvidljive glede posljedica. Međutim, ESLJP je odlučio pitanje je li miješanje bilo propisano zakonom ostaviti otvoreno te je ispitivao samo je li ono bilo nužno u demokratskom društvu. Razmatrajući tvrdnje ruske vlade, ESLJP je prihvatio da je miješanje slijedilo legitiman cilj zaštite morala i prava drugih.

Ocjenjujući je li miješanje bilo nužno u demokratskom društvu, ESLJP je prvo uvidio da su ključni pravni zaključci o ekstremističkoj prirodi video materijala napravili jezični stručnjaci, a ne domaći sud. Domaći sud nije ocijenio njihovo vještačenje nego je samo prihvatio nalaz i mišljenje. Prema mišljenju ESLJP-a, takva situacija je neprihvatljiva jer sva pravna pitanja moraju biti riješena isključivo od strane sudova. Drugo, domaći sud nije ni pokušao provesti vlastitu analizu predmetnih videozapisa. Nije precizirao koji su elementi videozapisa bili problematični niti se pozvao na odgovarajuće dijelove vještačenja, nego se samo ukratko općenito osvrnuo na nalaz i mišljenje vještaka. Ovakvo odsustvo obrazloženja onemogućilo je ESLJP-u da shvati razloge iza miješanja. Domaći sud nije primijenio standarde koji su bili u skladu s načelima sadržanim u članku 10. ili se temeljili na prihvatljivoj procjeni relevantnih činjenica. Stoga domaći sud nije pružio relevantne i dostatne razloge za predmetno miješanje.

Nadalje, podnositeljice zahtjeva nisu mogle sudjelovati u postupku, budući da domaći zakon nije predviđao sudjelovanje zainteresiranih strana u postupku prema Zakonu o suzbijanju ekstremizma. Ne samo da nisu obaviještene o predmetnom postupku, nego je i zahtjev treće podnositeljice da se pridruži postupku odbijen. Prema mišljenju ESLJP-a, u takvom postupku, bez nekog oblika sudskog nadzora zasnovanog na procjeni argumenata javne vlasti u odnosu na argumente zainteresirane stranke, domaći sud nije mogao pružiti relevantne i dostatne razloge za miješanje u prava zajamčena člankom 10., stoga se sporni postupak ne može smatrati suglasnim s tim člankom. Mjera proglašenja video materijala podnositeljica zahtjeva ekstremističkim i zabrana njihovom pristupu nije zadovoljila „prevladavajuću društvenu potrebu“ i bila je nerazmjerna legitimnom cilju kojem se težilo, stoga je ESLJP jednoglasno zaključio da je došlo do povrede članka 10. Konvencije.

PRAVEDNA NAKNADA

16.000,00 EUR prvoj i drugoj podnositeljici zahtjeva na ime neimovinske štete.

5.000,00 EUR trećoj podnositeljici zahtjeva na ime neimovinske štete.

11.76,00 EUR na ime troškova i izdataka.

Ovaj sažetak izradio je Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava. Sažetak ne predstavlja službeni dokument Europskog suda za ljudska prava te ne obvezuje taj Sud.

© Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava.